

Trasa A-1/A-2 oraz A-2

Ryszard Grygiel

Ratownicze badania wykopaliskowe Fundacji Badań Archeologicznych im. Profesora Konrada Jażdżewskiego w pasie budowy autostrad Polski Centralnej w 2000 roku

Program ratowniczych prac wykopaliskowych w pasie przebiegu autostrad A-1 i A-2 w rejonie łódzkim poprzedziły szczegółowe badania powierzchniowe i sondażowe, które umożliwiły określenie skali dalszych, niezbędnych działań terenowych. Związany z tym zakres prac, których realizacji podjęła się Fundacja Badań Archeologicznych im. Profesora Konrada Jażdżewskiego, przy współpracy z licznymi instytucjami archeologicznymi z Łodzi, Poznania i Pultuska, nie był dotychczas przedmiotem doświadczeń z łódzkim środowisku archeologicznym. Warto podkreślić, że z projektowanym ok. 2600 km autostrad na obszarze Polski, ok. 180 km przypada na teren województwa łódzkiego. Oprócz tych badań Fundacja dodatkowo włączyła się w akcję ratowniczą na odcinku kujawskim autostrady A-1, współpracując z Fundacją Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zakres i skala prowadzonych prac nie byłyby możliwe bez wsparcia, którego bezustannie udziela Agencja Budowy i Eksploatacji Autostrad wraz Ośrodkiem Ratowniczych Badań Archeologicznych w Warszawie. To zgodne współdziałanie wszystkich podmiotów, nie wyłączając Służby Ochrony Zabytków, służy jednemu słusznemu celowi, a mianowicie ratownictwu na niespotykaną dotąd skalę w polskiej archeologii najstarszego dziedzictwa kulturowego.

Wprowadzie badania wykopaliskowe* w pasie autostrady A-2 rozpoczęto jeszcze jesienią 1999 roku, to jednak główny ich program ruszył wczesną wiosną roku następnego i trwał do późnej jesieni. Do badań w pierwszej kolejności wytypowano stanowiska największe, zlokalizowane w obrębie trasy autostrady A-2. Najbardziej znaczący przebieg miały tutaj prace w rejonie Wierzbowej koło Poddębic, gdzie badania dużego kompleksu stanowisk wielookresowych i wielokulturowych o powierzchni około 3 ha, związanych głównie z kulturą przeworską okresu rzymskiego, prowadziła ekipa Centrum Badań Archeologicznych Fundacji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Badaniami kierowali dr M. Chłodnicki z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu i mgr J. Błaszczuk z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego.

*Mapa stanowisk archeologicznych znajduje się na str. 333 kolorowej wkładki

Podobnym charakterem odznaczały się stanowiska położone na wschód od wyżej opisanych, w rejonie Parzęczewa, gdzie działały ekipy Instytutu Archeologii i Etnologii PAN Oddział w Łodzi oraz Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Na stan. nr 1 w Chrząstowie Folwarcznym, badanym przez Łódzki oddział Instytutu Archeologii i Etnologii PAN przy udziale archeologów warszawskich z tegoż Instytutu, Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego oraz Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, przebadano ogółem obszar 308 arów, odsłaniając 571 obiektów kultury łużyckiej, 49 kultury pomorskiej, a także ślady osadnictwa neolitycznego, kultury przeworskiej i nowożytnego. Kierownikiem prac był doc. dr hab. J. Maik z Instytutu Archeologii i Etnografii PAN w Łodzi. Ta sama instytucja prowadziła badania ratownicze stan. nr 1 w Wytrzyszczkach, gdzie w okresie od 5 lipca do 8 sierpnia 2000 roku przebadano powierzchnię 71,5 ara. W sumie odkryto tu 212 obiektów, związanych głównie z kulturą łużycką okresu halsztackiego oraz wczesnego średniowiecza (VII-VIII i XII wiek), a także ślady osadnictwa nowożytnego. Pracami w terenie kierował prof. dr hab. M. Głosek z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN Oddział w Łodzi przy udziale archeologa z Muzeum Miasta Zgierza oraz doktorantów Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego.

Zbliżony charakter miały też prace wykopaliskowe na stan. 3 w Wytrzyszczkach, gdzie obok osady kultury łużyckiej z okresu halsztackiego, powiązanej zapewne z osadnictwem na wyżej wspomnianym stan. nr 1, odkryto rozległą osadę kultury przeworskiej z późnego okresu rzymskiego. Od 1 czerwca do 12 października 2000 roku przebadano tu obszar 212 arów, odsłaniając 818 obiektów wielokulturowych i wielookresowych. Badaniami kierował mgr W. Siciński z Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, przy udziale dwóch dalszych archeologów (mgr P. Fraśiaka i W. Stasiaka) oraz studentów archeologii Uniwersytetu Łódzkiego i Politechniki Łódzkiej.

Do największych należały prace wykopaliskowe na stan. 6 i 7 w Kowalewiczach. W początkowej fazie badań program prac był prowadzony oddzielnie. Dopiero w trakcie dalszej eksploracji obiektów na tych stanowiskach, należących do kultury łużyckiej IV okresu epoki brązu okazało się, że w rzeczywistości należą one do jednej rozległej osady, ulokowanej na prawym brzegu rzeki Lindy. Ogółem na stan. 6 i 7 przebadano obszar 295 arów, rejestrując 1 964 obiekty o różnej funkcji, zarówno mieszkalnej i magazynowej. Badaniami w okresie od 14 czerwca do 13 października 2000 roku na stan. 6 kierował zespół w składzie: dr L. Tyszler z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego, mgr I. Marchelak z Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi oraz dr E. Dziubek (archeolog). Badaniami na stan. 7 w okresie od 10 lipca do 25 sierpnia 2000 roku kierował dr M. Olędzki z Uniwersytetu Łódzkiego oraz dr Z. Lechowicz.

Kolejnym znaczącym punktem na trasie autostrady A-2 był badany kompleks stan. nr 1-4 w Wiktorowie, na których prace wykopaliskowe w całości prowadzili pracownicy Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi - mgr J. Moszczyński (kierownik badań) przy udziale mgr J. Matysia. Na przebadanej w okresie od kwietnia do końca października 2000 roku powierzchni ok. 5 hektarów, odsłonięto 2 120 obiektów, należących do kultury łużyckiej IV i V okresu epoki brązu oraz współczesnych sobie osad i cmentarzysk kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich. Na specjalną uwagę zasługuje czasowo i funkcjonalnie powiązany ze sobą zespół kultury przeworskiej. Choć w pasie przebiegu autostrady znalazła się duża część obiektów, to jednak znaczne partie osady i cmentarzyska wykraczały już poza linie jej rozgraniczenia. Fundacja Badań Archeologicznych im. Profesora Konrada Jażdżewskiego widząc niepowtarzalną szansę przebadania tego unikatowego kompleksu, zdecydowała o przekazaniu własnych środków finansowych na dokończenie prac na terenie cmentarzyska. Dzięki temu w całości udało się przebadać jedno z najciekawszych cmentarzysk kultury przeworskiej w Polsce Środkowej.

W różnych częściach pasa autostrady A-2 szeroką akcję ratowniczą rozwinęły ekspedycje Instytutu Antropologii i Etnologii Wyższej Szkoły Humanistycznej w Pułtuskach pod kierunkiem prof. dr hab.

J. Gąssowskiego. I tak w okresie od 20 marca do 1 lipca 2000 roku przebadano stan. nr 3 w Róźycach, na którym odsłonięto powierzchnię 86 arów, rejestrując tu 120 obiektów związanych głównie z kulturą łużycką i przeworską. Pracami kierował mgr K. Kurasiewicz. Zbliżonej wielkości badania przeprowadzono w okresie od 25 maja do 30 sierpnia 2000 roku na stan. nr 3 w miejscowości Mamień, na którym odsłonięto 127 arów powierzchni wielokulturowych i wielookresowych osad kultury łużyckiej, przeworskiej oraz z okresu wczesnego średniowiecza. Łącznie odkryto tu i wyeksplorowano 191 obiektów. Badaniami kierował mgr K. Kurasiewicz.

Instytut z Pułuska prowadził badania ratownicze również w rejonie wymienionych wyżej Kowalewic, gdzie w okresie od 8 sierpnia do 6 września badał stan. 12. Na powierzchni 81 arów odsłonięto 46 obiektów oraz liczne luźne materiały ceramiczne, należące do kultury łużyckiej, przeworskiej i okresu wczesnego średniowiecza. W okresie od 4 lipca do 16 października trwały prace na stan. 2 w Kowalewicach. Na całkowicie przebadanych 232 arach zadokumentowano 714 obiektów chronologicznie związanych z kulturą łużycką, przeworską i okresem wczesnego średniowiecza. Pracami kierował mgr A. Flis. Z kolei na stan. nr 3 w Zimnej Wodzie, gdzie w czasie od 27 maja do 7 sierpnia 2000 roku odsłonięto 104 ary powierzchni, zarejestrowano 257 obiektów, którym towarzyszyły ślady osadnictwa z młodszej epoki kamienia kultury pucharów lejkowatych, kultury trzcinieckiej, łużyckiej, przeworskiej oraz okresów nowożytnych. Badaniami kierowała mgr B. Jurkiewicz. W Rosanowie na stan. nr 1 i 2, w okresie od 26 marca do 29 kwietnia mgr Kurasiewicz zbadał 177 arów, rejestrując 297 obiektów związanych z osadnictwem kultury łużyckiej i przeworskiej. Przegląd stanowisk badanych przez Instytut Archeologii i Antropologii z Pułuska kończą dwa stanowiska w Ciosnach Folwarku. Stan. nr 2, na którym pracami wykopaliskowymi kierowała mgr B. Jurkiewicz w okresie od 17 kwietnia do 16 maja 2000 roku, przebadano ogółem 56 arów, w obrębie których zarejestrowano 59 obiektów, związanych z osadami kultur łużyckiej i przeworskiej. Z kolei na stan. 3, gdzie pracami w okresie od 27 kwietnia do 29 maja kierował mgr J. Wąsik, przebadano obszar o powierzchni 62 arów, odkrywając 96 obiektów, należących głównie do osady kultury przeworskiej. Ponadto stwierdzono ślady osadnictwa z młodszej epoki kamienia, kultury łużyckiej oraz okresu nowożytnego.

W ciągu III i IV kwartału 2000 roku do badań ratowniczych zostały włączone trzy stanowiska położone na trasie autostrady A-1. Dwa z nich w rejonie Witowa, o powierzchni 1 hektara każde, na których zarejestrowano osadnictwo kultury łużyckiej, przeworskiej i okresu wczesnego średniowiecza, badały zespoły Instytutu Antropologii i Archeologii Wyższej Szkoły Humanistycznej im. A. Gieysztor w Pułusku pod kierunkiem prof. dr hab. J. Gąssowskiego oraz dr M. Ołędzkiego z Uniwersytetu Łódzkiego. W dniu 10 września 2000 roku rozpoczęto badania na odcinku kujawskim autostrady A-1, na stan. nr 3 w Ludwinowie, gdzie badaniami kierował mgr I. Marchelak z Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Do końca października przebadano obszar 30 arów, na którym stwierdzono głównie osadnictwo neolityczne (grupa brzesko-kujawska kultury lendzierskiej, kultury pucharów lejkowatych) oraz z okresu rzymskiego (kultura przeworska).

Zestawiając tylko podstawowe informacje o badanych stanowiskach w pasach budowy autostrad A-1 i A-2 w roku 2000, łatwo przekonać się o skali całego przedsięwzięcia. W sumie przebadano około 28 hektarów powierzchni, rejestrując około 9 000 obiektów. Należy cały czas mieć na uwadze, że jest to tylko efekt działań tych ekspedycji, które współpracując z Fundacją Badań Archeologicznych im. Profesora Konrada Jażdżewskiego, pracowały w obrębie jednego tylko odcinka budowy autostrad na terenie centralnej Polski. To rzutuje jednakże na wielkość całego programu badań autostradowych, których tego roku w Polsce prowadzono przecież o wiele więcej. Dotychczasowe wyniki badań w rejonie Łodzi i na Kujawach pokazują jednocześnie, że program ratownictwa jak najbardziej spełnił oczekiwania stron; zarówno finansującej badania Agencji Budowy

i Eksploatacji Autostrad, jak również, i przede wszystkim, działających tu ekip archeologów. Wśród tysięcy uratowanych obiektów i setek tysięcy materiałów ruchomych, są odkrycia, które w zupełnie nowym świetle pokazują obraz osadnictwa pradziejowego, głównie w odniesieniu do kultury lużyckiej epoki brązu oraz kultury przeworskiej okresu rzymskiego. Potwierdziły to wystąpienia kierowników poszczególnych ekip na seminariach naukowych Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi oraz dorocznej sesji sprawozdawczej placówek archeologicznych Polski Środkowej, czy Komisji Badań Epoki Brązu i Wczesnej Epoki Żelaza Komitetu Nauk Pra- i Protohistorycznych PAN, obradującej w Muzeum Archeologicznym i Etnograficznym w Łodzi w maju 2001 roku pod kierunkiem prof. dr hab. M. Gedla. Wcześniej osiągnięcia badawcze zaprezentowali prof. dr hab. J. Gąsowski i mgr P. Papiernik na konferencji w Mogilanach koło Krakowa w październiku 2000 roku. W dyskusjach zwracano szczególną uwagę na bardzo interesujące materiały kultury lużyckiej z IV okresu epoki brązu, z osady w Kowalewicach na stan. 6 i 7, podkreślając słaby ciągłe stan badań osad tej kultury na całym obszarze jej wystąpienia.

Wybitny charakter mają też wyniki badań wielkiego kompleksu stanowisk w Wiktorowie, gdzie obok przebadanego w całości cmentarzyska, odkryto szereg zróżnicowanych obiektów gospodarczych, w tym dobrze zachowana cembrowina. Warto przy tym zauważyć, że ten ostatni rodzaj obiektów, interpretowanych dotąd dość jednostronnie jako studnie, wystąpił na wielu z badanych stanowisk. Potwierdzają się tym samym wcześniej wyrażane sądy, że efekty badań ratowniczych na autostradach, także na terenie Polski Środkowej, długo będą inspirowały i zajmowały uwagę najbliższych pokoleń archeologów. Ważne są przy tym również czynniki mobilizujące i integrujące środowiska ogólnopolskie, w tym wypadku Łodzi, Pultuska i Poznania, bez udziału których przeprowadzenie akcji na tak szeroką skalę nie byłoby możliwe. Należy oczekiwać, że dalsza, bardzo udana dotychczas współpraca pomiędzy zaangażowanymi w prace wykopaliskowe instytucji a Fundacją Badań Archeologicznych im. Profesora Konrada Jażdżewskiego, pozwoli ten daleko zaawansowany program badań ratowniczych szczęśliwie doprowadzić do końca.